

הרב ישראל אריאל

חיוב שכמיה בציצית*

אחד הפריטים המשמשים את חיילי צה"ל הוא השכמיה; יריעה מרובעת, שבאמצעה פתח להכניס את ראשו, והיא עשויה בעיקרה בדי להשתמש בה כבגד עליון להגן מפני הרוח והגשם אך יש לה שימושים נוספים, כגון: אוהל שדה, כיסוי והגנה לחפצים מפני שמש וגשם ועוד. האם יריעה זו חייבת בציצית או פטורה?

והנה, לכאורה פשוט שהשכמיה חייבת בציצית, שהרי היא עטיפה לגוף, יש בה ארבע כנפות – שנים לפניים ושנים לאחור, ומתהלכים בה בימות הגשמים, ואם כן נתמלאו בה כל התנאים של בגד.

אולם, יש לעיין בדבר מכמה צדדים:

- א. כיון שהיא משמשת לכמה מטרות, ולא רק כבגד, יתכן שאין מתקיים בה כסותך אשר תכסה בה!
- ב. אולי השכמיה היא כ"סגוס עבה" שפטור מציצית?
- ג. אולי יש מקום לפטור אותה מציצית מצד תפקידה כמעיל גשם?

לכאורה נראה, שאכן חסרה במעיל זה דרישת הפסוק "גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה". ולפי מה שנדרש בספרי פרשת 'כי תצא': "כסותך" – פרט לסדין, "תכסה" – פרט ל"סגוס", סדין משמש בדרך כלל למצע, ולמרות שלפעמים משתמשים בו לכיסוי ולעטיפה אין הוא נקרא "כסותך", משתי סיבות:

- א. היעוד שלו מלכתחילה לא נועד ללבוש, ולא הותאם מעולם לכך.
- ב. גם השימוש בו כלבוש הוא רק בשעת דחק, באופן ארעי, ולא דרך קבע.

דומה שאף לענינו כך.

- א. יתכן שיעוד היריעה הוא מלכתחילה בעיקר לאוהל שדה, או לכיסוי ולהגנה מפני שמש וגשם על כלי נשק, תחמושת ועוד, יותר מאשר כשכמיה להגן על האדם. יעודו על כך הנקבים והכפתורים, שנקבעו בשוליה ובפינותיה של השכמיה, שנועדו לקשירת חבלים ליתורה. האוהל או לחיבורה ליריעות נוספות. אי לכך, מצד יעודה יתכן שאינד.

* מתוך חשבות לשאלות חיילים.

נחשבת "כסותך", למרות שתפקיד נוסף שלה הוא שכמיה לשימוש האדם.

ב. גם מצד שימושה, רוב שימוש היריעה בימות הקיץ הוא לאוהל שדה וכדו', ורק בשעת דחק של גשם מנצלים אותה להגנה מפני הגשם. אמנם, הפתח במרכזה נועד להכנסת הראש, אך כמו בכל דבר שהולכים בו אחר רוב תשמישו, וכמו בכל דיני התורה שהולכים בהם אחר הרוב, אף כאן כך. עיין ב"ערוך השולחן" (סי' י ס"ט), שמביא בשם שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (סי' רפז) שטלית של אשכנזים שמתעטפים בה, אך משתמשים בה גם למצע – פטורה מציצית, כיון שיש לה דין 'סדין'. על אחת כמה וכמה במקרה זה, שעיקרה של השכמיה נועד אולי לשימושים אחרים.

ג. יש לזון בדבר גם מצד "אשר תכסה בה", שדרשו חז"ל "פרט לסגוס". כדי שהבד יוגדר כבגד, צריך שהבגד ישמש ככיסוי לאדם, כלומר שהבגד יעטוף ויכסה את הגוף ואיבריו. במקרה שלנו, אין המעיל ככיסוי כלל, ואפילו אינו 'מעיל גשם' כמקובל, אלא כמין אוהל, הנופל ומקיף את האדם מצדדיו, ואם כן, אין כאן "אשר תכסה בה".¹ זוהי דרשת ה'ספרי': 'אשר תכסה' – פרט לסגוס. ובמסכת אוהלות (פרק ט"ו מ"א, וכן שם בפרק י"א) מסבירים הפרשנים: 'סגוס עבה': 'מעיל צמר עבה'. אפילו במקרה זה פוטר ה'ספרי', למרות שמדובר במעיל שדרך להתכסות בו, אלא שהוא עבה מדי, וכנראה איננו עוסף את האדם ככסות, ולא קרינן ביה: "אשר תכסה בה". על אחת כמה וכמה שיש לפטור, במקרה שלפנינו, שכן הבגד עשוי ברזנט קשה ואין שם מעיל עליו כלל. וראה ב'ערוך השלם' ערך 'סגוס', שמביא פירושים נוספים לסגוס: אדרת צמר עבה, כסות שעל המטה, וכן מצע ועוד. נמצא שעיקרו של ה'סגוס' הוא לשימושים אחרים, ולפיכך אינו בגד ופטור מציצית.

ד. יש לזון בדבר אף מצד אחר: כיון שאין הבגד משמש ככסות לגוף, לכיסוי איברי הגוף או להחם, שזה עיקר משמעו של המושג 'כסותך', ובעיקרו לא בא אלא מפני הגשם, אם כן הרי זה כמטריה המונחת על הגוף, ולא שייך בזה חיוב בציצית. ובעוד שכל מעיל גשם, אפשר להלך בו כמעיל אף כשהגשם נפסק והשמש זורחת, אין הדבר כך לגבי שכמיה זו, שהשימוש בה מצטמצם רק לשעת ירידת הגשם בלבד, ולא למלבוש בכל צורה אחרת; אם כן, אין זו כסות לגוף אלא מניעה

1. קצת ממה, שכן שכמיה כזו מקובלת ללבישה כהגנה מגשם ורחת גם אצל אזרחים (בפרט בחו"ל) – והיא נחשבת כמעיל גשם לכל דבר (גם אם מונחת על הגוף 'כמין אוהל' – כלשון הכותב). על כן, בפשטות, כן מתקיים בה 'אשר תכסה בה'! – הערת העורך.

והצלה מגשם. מכל הטעמים הנ"ל נראה להורות שהשכמיה הצבאית פטורה מציצית.

ה. יחד עם זאת, המחמיר ורוצה לפטור את השכמיה מציצית, ולעגל את אחת הפינות (קיפול הכנף לא יועיל, כיון שגם חמש כנפות חייבות בציצית) – יצטרך לעגל עיגול שאורכו שלשה טפחים, לפי המובא ב'ערוך השולחן' (סי' י סכ"ב) כדי לבטל את השכמיה מיעודה. יש לציין שבקצה השכמיה קבועה טבעת, ואחרי הקיפול לא תוכל השכמיה לשמש גם כאוהל. זה עצמו לנו סימן, ששכמיה זו פטורה מציצית, שכן עיקרה לאוהל.

לסיכום יש לומר כי, השכמיה פטורה מציצית, מכמה צדדים:

- א. מצד עצמה – אינה כסות אלא יריעה לשימושים שונים. אחד מתפקידיה המגוונים הוא הגנה מפני גשם, ואין זה "כסותך".
- ב. מצד האדם – אינה כיסוי לגופו, עקב המבנה שלה, עובייה וצורתה, ואין כאן "אשר תכסה בה".
- ג. השכמיה אינה כבגד אשר תפקידו חיובי – לכסות, לחמם וכדו', אלא תפקידה בשלילה, למנוע גשם, ואין זה בגד וכסות.
- ד. מובן שאם השכמיה עשויה משטח פלסטיק אחיד, פטורה היא מצד גוסף המוגדר בהלכה: "בגד ולא עור".

הוא עדינו העצני – בשעה שהיה עוסק בתורה היה מעזן עצמו כתולעת, ובשעה שיוצא למלחמה – מקשה עצמו כעץ.

(מועד קטן טז ע"ב)